

mening åt samtidens maritima rekreation” (s. 320). Fritidsbåtarna har uppvärderats till kulturarvsobjekt som kan K-stämpas. Med sina identitetsprojekt har veteranbåtsentusiasterna landburna fränder bland fordonshistorikerna och det är naturligtvis ingen slump att dessa under sina sammankomster ibland omringar Sjöhistoriska museet i Stockholm med sitt rullande kulturarv. Det finns uppenbara likheter mellan dessa manliga projekt (där många förefaller mer intresserade av att iståndsätta/meka än att segla/köra) och säkert kommer frågor kring kön och genus att vara centrala i kommande analyser.

Bokens presentation av historisk maritim forskning – om de stora utvecklingsmönstren och de komplexa relationerna mellan marknader, nationer och kontinenter – kompletteras på så sätt av texter som diskuterar mer samtida skapelser av regler, tankeformer, värdemönster och materialitet. Det ska bli spännande att följa hur den fortsatta utforskningen av de maritima sammanhangen tar fart med hjälp av denna innehållsrika och inspirerande introduktion!

Anders Björklund, Saltsjö-Duvnäs

Politiska projekt, osäkra kulturarv. Kampanjer och förhandlingar i det sena 1990-talets Sverige och Europa. Lars-Eric Jönsson (red.). Lund Studies in Arts and Cultural Science, Lund 2017. 142 s. ISBN 978-91-983690-1-4.

När, var, hur, för vem och varför blir (eller blir inte) företeelser och föremål del av kategorin kulturarv? Kring dessa grundläggande frågor kretsar bidragen i antologin *Politiska projekt, osäkra kulturarv*. Boken är ett resultat av det forskningsprojekt som redaktören, Lars-Eric Jönsson, drivit sedan 2010 med utgångspunkt i vad som ägde rum mellan 1990 och 2010 på kulturarvsområdet, vilket ledde till en om- eller nytolkning av begreppet kulturarv.

Att boken kom ut under 2017 ser ut som en tanke. ”Kulturarv” verkar återigen vara inne i en destabiliserings- och nytolkningsfas. En upp-

märksammad lagrådsremiss (Kulturarvspolitik prop. 2016/17:116) har gett en helt ny museilag, något som ackompanjerats av en omfattande medial museidebatt. Även internationellt är ”heritage” på tapeten och 2018 är utlyst som European Year of Cultural Heritage av EU.

Bokens inledning ger en översikt av kulturarvsbegreppets etablering under 1990/2000-talet. De fyra empiriska kapitel som följer tar sig an begreppet kulturarv utifrån mycket skilda exempel. Etnologen Anneli Palmsköld utgår från virkning och den låga status som slöjdetekniken ständigt dragits med. Moa Petersén, lektor i digitala kulturer, analyserar Linderödssvinet, en så kallad lantras, ur ett biologiskt kulturarvsperspektiv. En vindkraftpark och en ruinpark i södra Sverige står i centrum i det fjärde kapitlet av Robert Willim, docent i etnologi. Slutligen återkommer Jönsson med en utförligare analys av de kampanjer och projekt som introducerats i inledningen. Säcken knyts ihop genom några utvecklade kommentarer av arkeologen Björn Magnusson Staaf.

Antologins inledning tar fasta på två förhållanden. För det första var 1990-talet en period då EU strävade efter att skapa en europeisk identitet att bygga gemenskap runt. Jönsson visar hur diskussionen om nationellt specifika, men samtidigt europeiskt förenande, kulturarv fördes längs två i stora stycken oförenliga linjer. Kulturarv hanterades här dels som något föränderligt, dels som en (så gott som) oföränderlig historisk referenspunkt.

För det andra beskrivs begreppets snabba etablering i en svensk kontext. Sverige fick sitt första renodlade Kulturdepartement 1991, vilket ledde till kulturarvsbegreppets genomslag. Perioden präglades av en strävan att hitta ”nya” kulturarv där aspekter av genus, klass, etnicitet och i övrigt marginaliserade gruppers erfarenheter kunde speglas. En intressant observation är att begreppet kom att föra samman ett antal redan etablerade verksamhetsområden under en och samma rubrik. ”Kulturarv” klev därmed fram som ett potent begrepp, vilket ägnades stor uppmärksamhet av politiken. Till samhällsfrågor som hälsa, integration, ekonomi, regional utveckling fogades nu också en kulturarvs-

aspekt. "Kulturarv" gavs härigenom en ny och pluralistisk skepnad, där det föreställdes kunna fungera som en stöttepelare för flera olika identiteter.

Efter inledningens beskrivning av kulturarvsbegreppets intåg och etablering under 1990-talet skiftar det följande kapitlet tidsligt fokus till andra hälften av 1800-talet och större delen av 1900-talet. Att Palmsköld valt att fokusera sin framställning på virkning kan därför framstå som klokt. Virkning kräver (ibland) stort tekniskt kunnande och resulterar i konstfulla objekt, men har ändå aldrig kvalat in som erkänt kulturarv. I analysen är det Hemsjödsrörelsen som utgör den kulturarvsauktoriteten som inte ansåg virkning hålla måttet, varken enligt estetiska eller representativa måttstockar. Framställningen rör sig mellan detaljinformation om vissa specifika virkningars tillkomsthistoria och mer svepande generaliseringar om utmärkande drag för den aktuella tidsperioden ("de flesta gifta kvinnorna i Sverige tog hand om och ansvarade för hem och familj" från 1950-talet fram till slutet av 1970-talet). Artikeln är intressant men aningen mångordig och framställningen tyngs av tautologier (som "valdes bort och uteslöts", "idéer och föreställningar", "godkänt och accepterat", "önskar och vill" etc.).

I nästa kapitel flyttas analysen framåt i tid. Petersén analyserar hur Ängsavallen – som beskrivs som upplevelsefarm, konferenscenter och restaurang – använder lantrasen Linderödssvin. Lantraser betecknas i artikeln som biologiskt kulturarv. Analysen utgår från teorin att konsumtion är en del av ett nutida identitetsskapande, där mathållning och vardagsbeteenden är viktiga byggstenar. På ett lyckat sätt knyter framställningen an till antologins huvudtema om spelet mellan politik och kulturarvsprocesser och följer hur intresset för lantraser uppkommer i början av 1970-talet, hur arbete med lantraser omfattas av FN:s mångfaldsarbete, samt hur detta även involverar aktörer som RAÄ och Jordbruksverket.

Petersén laborerar med relativt abstrakta begrepp som homeostas, homeorhesis, epistemiska objekt och biofakt, där jag finner det sistnämnda mest analytiskt konstruktivt. En biofakt

är en levande organism vilken är resultatet av (en av människan) styrd utveckling. Artikeln innehåller många intressanta uppgifter, som att Linderödssvinet "återskapades" i början av 1990-talet genom avel "ett par fläckiga grisar av äldre slag" från en djurpark och "en sugga av gammalt slag". Det är också spännande att läsa om hur lantrasens biologiska renhet organiseras med liknande byråkratiska verktyg som kulturarv, det vill säga med officiella listor. Jordbruksverket har till exempel en lista över äldre husdjursraser, men det förekommer även gastronomiska listor över lokala råvaror och smaker, registreringar och (avels)planer. Också i argumentationen för att bevara en lantra kan likheter med kulturarvsdiskursen spåras: det handlar om miljömässig och ekonomisk hållbarhet, vetenskapliga värden samt att bevara DNA som en genetisk back up inför möjliga framtida scenarier. Petersén visar dock att Linderödssvinets kulturarvsaspekt i realiteten utgör en liten ingrediens i Ängavallens varumärkesstrategi och storytelling. Istället är det ekologiska och djuretiska aspekter som dominerar retoriken.

Det jag saknar i den annars övertygande framställningen är en mer kritisk distans till Ängavallens upphovsman (Rolf-Axel Nordström) som uppenbarligen varit en viktig källa under undersökningen. Till exempel hävdas med stöd i en intervju med vederbörande att Ängavallens verksamhet aldrig är vinstgivande gentemot djuren, trots att Nordström faktiskt dödar dem för att sälja deras kött. Jag tycker också att den intressanta paradoxen att Linderödssvinet i högsta grad är en *historisk* biofakt formad av *samtidens* ideal inte riktigt beaktas.

Lillgrunds vindkraftpark består av 48 kraftverk placerade i Öresund och en mindre driftcentral på (den av människan skapade) halvön Klagshamn, där kommunen anlagt en så kallad ruinpark. Willim som tidigare ägnat stor forskarmöda åt postindustriella fabriker, tar i sitt kapitel fasta på premissen att det i dag nästan alltid finns en avverkningsplan inskriven i en ny anläggnings tänkta livscykel. Det idag byggda är till skillnad från tidigare tiders byggnationer alltså att betrakta som provisorium. Vilka kulturarvsvärden kan knytas till dessa fysiska

strukturer, som under sin livstid både är visuellt anslående och samhälleligt betydelsefulla, men som helt och hållet avlägsnas när de brukats klart?

En ruinpark är ett stycke industrimark som medvetet lämnats att förfalla och återtas av flora och fauna. Willim prövar utifrån ruinparken på Klagshamn hur idealet om en ”levande kulturmiljö”, som kom i svang i början på 2000-talet, tar sig uttryck. Han visar hur idén om ”det levande” knyts till förändring och rörelse, vilket gör att korrosion och förfall upplevs levande (en av förklaringarna till att rost ofta förekom som medvetet inslag i design först i början av 2000-talet). I en passus om områdets ”förbuskning” förs en intressant diskussion om hur förfall för att uppfattas som attraktivt ofta kräver både planering och ingripande. Den teoretiska inspirationen är väl vald och hämtas bland annat från Ingold och Hallam om förändringsprocesser, temporalitet och utsträckthet. Till skillnad från övriga bidrag lyfts tidsdimensionen aktivt in i diskussionen, vilket gör att analysen både lyfter och fördjupas. Avslutningsvis öppnar Willim upp för frågan om vad frånvaro kan ha för betydelse när det gäller kulturarv.

Efter Willim återkommer Jönsson med en analys av kulturarvsdiskursen under 1990-talet. Jönsson kallar kapitlet ”Föreställd mångfald. Medborgarskap för framtiden” och anger att han vill ”undersöka kulturarvsbegreppets användbarhet för framtiden”. Undersökningens fokus är hur framtid, medborgarskap och mångfald förstås och vävs samman i den då nya diskursen om kulturarvet. Syftet är bland annat att utröna vilka framtidsvisioner som speglades i kulturarvsdiskursen. Utsnittet av perioden från 1990 till några år in på det nya millenniet motiveras av att flera stora kulturarvsprojekt och kampanjer, bland annat *Den svenska historien*, *Levande historia* och *Industrisamhällets kulturarv*, initierades under dessa år. Som komplement tittar Jönsson också på EU-kampanjen *Europe – A common heritage* som drevs under parollen att en god kulturarvspolitik skulle borge för gemenskap och solidaritet mellan länder, samhällen och individer.

Jönsson menar att historiebruk och kulturarvspolitik efter murens fall och de blodiga konflikterna i samband med Jugoslaviens delande varit framträdande inom politiken i Europa, men att engagemanget för kulturarvsfrågor i en svensk kontext var såväl mer nymornat som tydligare inriktat på medborgarskap och (kulturell) mångfald.

Det som, enligt Jönsson, drev initiativtagarna (museimän och politiker) var en uppfattning om en utbredd historielöshet i samhället, något som hotade leda till rotlöshet, men också att historiska brott mot mänskligheten skulle kunna glömmas bort. I museiprojektet *Den svenska historien* var det rotlöshetsaspekten som approachades, medan regeringsinitiativet *Levande historia* var tänkt att öka kunskapen om historien i syfte att lära av den, med ungdomar som främsta målgrupp. Medan *Den svenska historien* förde fram det ljusa kulturarvet, riktade *Levande historia* alltså in sig på det mörka.

Kapitlet visar på ett förtjänstfullt sätt hur kulturarvsbegreppet öppnades upp mot mångfald, framtid och demokrati under den undersökta perioden, men att det i praktiken visade sig att både begreppet kulturarv och hanteringen av dess representationer präglades av en seg struktur med tydliga inslag av regionalism och nationalism.

Det är spännande att i sällskap med Jönsson följa 1990-talets diskussion om och praktik kring kulturarvet, särskilt i ljuset av det senaste årets utveckling på samma område. Jag hade dock gärna sett att Koselleck och Grethlein, som anges som referenser i litteraturlistan, hade lyfts in mer i analysen. Det är också lite märkligt att det svenska EU-medlemskapet 1995 lämnas helt utan kommentarer.

Som studieobjekt är kulturarv notoriskt svår-fångat, vilket också diskuteras i inledningen. Kulturarv kan ses som ett begrepp att dissekera i sin egen rätt, och som en samling företeelser värda vetenskaplig uppmärksamhet. Tyvärr är det inte helt tydligt att författarna hittat en gemensam strategi för att undvika förvirring. Å ena sidan definieras kulturarv (”det där ordet” som det står på sidan 8) som en kategori som vid olika tidpunkter fylls med skiftande inne-

håll. Men å andra sidan slås det fast att termen i första hand avser ”företeelse med hallstämpel från arkiv, kulturmiljövård och museer”. Det sistnämnda framstår som begränsande, och faktiskt även aningen missvisande, eftersom forskarljuset riktats mot företeelser vars status tvärtom framstått som osäker och så att säga vacklat mellan att betraktas som något värdefullt från förr (kulturarv) eller setts som kulturellt värdefullt (utan hallstämpel från ovan nämnda instanser). Nåväl, en viss teoretisk ordning är kanske av nöden i ett fält som detta.

Mycket riktigt konstaterar redaktören också att de olika kapitlen utgår från empiriska exempel som är ”mycket olika och knappt jämförbara”, men att de alla triggat igång diskussioner och förhållningssätt i relation till kategorin ”kulturarv”. Olikheterna borde med detta sagt inte vara ett problem. Åtminstone den här läsaren hade dock ändå gärna fått lite hjälp att förstå tankarna bakom urvalet av bidrag och exempel. Kanske skulle några korsreferenser gjort det lättare att se sambanden. Problemet avhjälpes i viss mån med efterordet, men det går inte att komma ifrån intrycket att framställningen skulle ha vunnit på att artiklarna tydligare talat till och med varandra.

Politiskt styrda kulturarvsprojekt och kampanjer är ett synnerligen beforskat fält och kulturarvsprojekt inom EU utgör numera nästan ett forskningsfält i sig. Föreliggande antologi verkar dock snarare ha riktat in sig på att utveckla en egen linje och referenserna till kulturarvsforskning som ägt rum utanför en relativt snäv cirkel av forskare är relativt sparsmakade. Det är lite synd, forskning som sker i vidare dialog med annan forskning ger i allmänhet goda resultat.

Får då en läsare av denna antologi en bättre förståelse för när, var, hur, för vem och varför företeelser och föremål blir kulturarv efter att ha läst antologin? Svaret är otvetydigt ja, och för den intresserade finns det mycket att hämta i denna skrift, både om generella utvecklingslinjer och specifika detaljförhållanden. Jönsson visar att kritikerna på området för två decennier sedan hävdade att kulturarvet förstods i begränsade termer, vilket hotade en demokratisk strä-

van efter bred representation. Idag verkar maktförhållandena vara annorlunda. De som kritiserar olika kulturarvsinstitutioner hävdar nu ofta att respekten för encyklopedisk kunskap om samlingarna offras på identitetspolitikens altare. Man kan därmed notera hur ”identitetspolitik” gått från att i ett kulturarvssammanhang, under 1990-talet, ha uppfattats som en subversiv och frigörande kraft, till att idag omges med betydligt mer skeptiska eller direkt negativa tongångar. Den nya tidens kritiker vill istället lansera bilden av identitetspolitiken som ett överdrivet hänsynstagande till olika grupper och intressen.

Mattias Frihammar, Stockholm

Historical Aquaculture in Northern Europe. Madeleine Bonow, Håkan Olsén & Ingvar Svanberg (red.). Södertörns högskola, Huddinge 2016. 204 s., ill. ISBN 978-91-87843-62-4.

När Carl von Linné år 1749 gjorde sin skånska resa, noterar han följande från säteriet Marvinsholm:

Karpdammar voro här de meste och ansenligaste i riket, vid pass 40 stycken, fulla med karp och rudor, som här väl trivas. Tillföre hade vid Marvinsholm varit 99 dammar och den hundrade på taket, då taket varit täckt med en horisontell blyreservoar, varefter numera ej något tecken sågs utom några stenar överst i muren. Det vore ingen ringa båtnad för riket, om flere här i landet anlade karpdammar, där karpnen så väl fortkommer.

Den 25 juli besökte han Lärkesholm och ger därifrån en detaljerad beskrivning av skötselns av karpdammar, som där var ”flere och vidlyftigare än på någon annor ort”.

I Sverige finns ruddammar omnämnda ända sedan 1400-talet. *Rhudodamber* omtalas vid Vadstena kloster år 1470. Då hade fiskodling bedrivits i flera hundra år på kontinenten och i England, men den har mycket äldre anor än så. Den var vanligt förekommande redan under antiken, och den romerske författaren Columella (4 e.Kr.–70 e.Kr.) beskriver den utförligt i sitt